

Ludbreg i okolica od početka XX. stoljeća do raspada Kraljevine Jugoslavije

I.

Dvadeseto stoljeće naša je domovina dočekala podijeljena na tri upravna područja u sklopu velike Austro-Ugarske države. Istom i Dalmacijom upravlja bečka kamarila koja provodi talijansku politiku, iako ovdje nema ni pet posto Talijana. Hrvatski narod, koji ovdje čini veliku većinu, za cara je samo dobra rezerva Kanonenfuttersa (hrane za topove). Dalmatinski i istarski rodboljubi uzalud se bore za sjedinjenje s Banskom Hrvatskom, a ta je usko povezana s Ugarskom, na svoju veliku štetu. Evo zašto!

Mađžari su prisvojili grad Rijeku i Međimurje, uveli tamo svoju upravu i mađžarski kao službeni jezik. U njihovim su rukama sve željeznice u Hrvatskoj. Oni naturaju svoj jezik i u hrvatske škole i nastoje da svojim življem koloniziraju naročito Slavoniju, dok naš narod u velikom broju napušta djedovinu i bježi u tuđinu. Više od polovice državnih prihoda Hrvatske teče u zajedničku blagajnu u Budimpešti, ali od toga naša domovina nema nikakve koristi. Javni radovi izvode se samo u Ugarskoj: grade se željeznice, kopaju kanali, podižu mostovi i tvornice, dok u Hrvatskoj sve stagnira, a narod nema zarade.

Još uvijek su na snazi neke nazadne uredbe i zakoni iz vremena Khuena Hedervaryja tako na primjer: pravo glasa imaju svi akademski obrazovani građani, državni i općinski činovnici; žene su isključene iz političkog života, a učiteljice se ne smiju udavati. Posjednici koji su plaćali barem 30 forinti izravnog poreza imali su aktivno i pasivno pravo glasa. To su izbornici. Ostali kojima je porez iznosio barem 5 forinti birali su i to njih 50 zajedno, jednog izbornika, koji je glasao u ime svojih birača. Po takvom sistemu došlo se dotle da je 98 postotaka našeg naroda ostalo bez političkih prava te se o narodu odlučivalo bez naroda. Tu nepravdu žele ispraviti braća Radić, Stjepan i Antun. Jednoga dana početkom XX. stoljeća našli su se i u ludbreškom kraju. Oni dolaze kao »pilari«. Jedan nosi pilu, drugi sjekiru. Na ulici ispituju djecu ima li u selu ljudi koji se usuđuju zamjeriti župniku i žandaru. U Sesvetama rekoše im djeca: »Ima, ima. Kak nej bilo? To su kumek Kuzelinovi.« U Novom Selu pitaju na primjer ovo: »Je li vu vašem selu živi koji bogatiji čovjek koji sa ženom, djecom i sa svom družinom zajedno jede za stolom?« – »Je, je! To su kum Blaž Salomonovi.« K takvima, i ostalim uglednijim ljudima svračali bi i tu razlagali svoj program o potrebi osnivanja hrvatske seljačke stranke. U Sesvetama, prema sačuvanoj tradiciji, stari Kuzelin je pozvao nekoliko seljaka da im Stjepan Radić obrazloži svoj program. Kad je

govornik završio, rekao mu je domaćin: »Ti čovek govoriš kak da bi čital v našim srcima. Ti ne buš dobro prošel.« Ideje Stjepana Radića brzo su osvojile našu Podravinu. Godine 1908. on je prvi put izabran za narodnog poslanika na ovom tlu. Ludbreški kotar ostao mu je vjeran – rekli bismo i preko groba.

A vrijeme brzo prolazi.

Došla je i sudbonosna 1914. godina.

Bio je topli lipanjski dan. Na ludbreškom Trgu sv. Trojstva viorile se hrvatske trobojnice. Ovamo su kretale čitave čete seljaka iz tada velikog ludbreškog kotara. Našao se tu i koji trgovac, obrtnik i činovnik da glasa po slobodnom izboru, po diktatu ili po narudžbi. Bili su to već drugi izbori ove iste godine.

U travnju je i opet pobijedio kandidat (i osnivač) Hrvatske seljačke stanke Stjepan Radić, a takvog kandidata vlada nije željela imati u saboru. Njegov je mandat jednostavno poništen i raspisani su novi izbori za lipanj. Ali Radić nije bio od onih koji bi se dali smesti. Na dan izbora našao se u Ludbregu – i ne samo da je pobijedio, već je ovaj puta pokupio skoro sve glasove. Uzalud su protivnici nahuškali nekoliko dječaka i poslali ih njemu ususret do kapelice kraj mosta na Bednji da tu viču: »Dolje Radić! Dolje Seljačka stranka!« – i da, bude li prilika, bace koje gnjilo jaje na seljačkog kandidata. Seljaci su sve to sprječali. Pohvatili su dječake, dobro ih naprašili i na koncu sve »šlaprčke« streskali u lice jadnoj djeci.

Radić je »nepovrijeđen« ušao u Ludbreg – i kao što je već prije rečeno, bio je ponovno izabran. Prema tadašnjem običaju izabrani kandidat trebao je nakon izbora proći Ludbregom praćen svojim izbornicima i narodom uz glazbu i rodoljubne pjesme. I ovaj put ljudi su se svrstavali u red da povorka krene. Najedanput sve se uskomešalo. Kao grom iz vedra neba išla je od usta do usta vijest: »U Sarajevu je ubijen austrougarski prijestolonasljednik Franjo Ferdinand i njegova žena Sofija.« Ljudi su bili zbunjeni, a Radić je smatrao da je dužan svojim biračima reći nekoliko riječi. O tome kaže on sam ovo: »Upravo je bio proglašen rezultat mojega izbora kad je u Ludbreg stigao brzoglav o tome atentatu. Ja sam taj čin odmah osudio, a narod ga je osuđivao još oštrije od mene, ali narod je odmah počeo govoriti da radi Franje Ferdinanda i radi njegove supruge, dakle, dvoje ljudi, nije pravo dati poubijati na tisuće, pa i milijune ljudi!« U velikom uzbuđenju vraćali su se izbornici i znatiželjnici kućama. Međutim žrtve atentata su balzamirane – i nakon dva dana njihovi su zemni ostaci otpremljeni iz Sarajeva u Metković – i dalje brodom »Viribus-unitis« u Trst, a zatim vlakom do Beča. Izloženi

su bili u dvorskoj kapeli, ali nisu sahranjeni u kapucin-
skoj grobnici gdje su se nalazili pokojni članovi vladaju-
ćeg doma, već u dvorcu obitelji Austria d' Este, Artstet-
ten. Naime, nadvojvotkinja Sofija nije potjecala iz vla-
darske porodice, zato se Franjo Ferdinand kao prijesto-
lonasljednik morao odreći svih pretenzija na prijestolje
svojeg potomstva iz toga braka.

Nekoliko dana punili su se novinski stupci izvještaji-
ma o tim događajima; mnogo se raspravljalo o posljedi-
cama atentata. Svi su slutili skorbu katastrofu. I nisu se
prevarili. Dugo pripremani ratni arsenal Evrope zapa-
lio je stari osamdesetčetirigodišnji austro-ugarski car i
kralj Franjo Josip I.

1914. 28. srpnja naviješta on rat Kraljevini Srbiji;

1. kolovoza Njemačka Rusiji;
4. kolovoza Engleska daje ultimatum Njemačkoj;
6. kolovoza Austro-Ugarska Rusiji
i Srbija Njemačkoj;
7. kolovoza Crna Gora Austro-Ugarskoj;
11. kolovoza Austro-Ugarska Francuskoj;
12. kolovoza Crna Gora Njemačkoj;
17. kolovoza Njemačka Belgiji;
23. kolovoza Japan prekida diplomatske odnose s
Njemačkom i napada njemačke kolonije u Aziji;
24. kolovoza prekid odnosa Japan–Austro-Ugarska,
U studenom Turska zatvara Dardanele, stupa u rat
kao saveznica Centralnih sila, 1915. pridružuje im se i
Bugarska.

Iste 1915. zaratila Italija i Rumunjska; 1916. Grčka;
1918. Sjedinjene Države Amerike – sve kao saveznice
(Antanta) protiv Centralnih sila: Njemačke, Austro-
Ugarske, Bugarske i Turske.

Rat se vodio na kopnu na moru, a kasnije u zraku;
svim mogućim sredstvima, pa i otrovnim plinom. U pi-
tanju su kolonije i interesne sfere, potrebne sirovine za
imperijalističku industriju i toliko potrebna tržišta. Tok
rata poznat je iz opće povijesti, ali malo tko zna da je u
sukobu sudjelovalo 64,238.810 ljudi od kojih je
37,492.976 ili poginulo, ili osakaćeno, ili nestalo.

U našoj domovini proglašena je opća mobilizacija 26.
srpnja 1914. godine. Vlasti nisu propustile huškanje i
podjarivanje mržnje, spram Srba naročito. Stalno se
naglašavalo da treba osvetiti »ljubljenog« prijestolona-
sljednika i boriti se za spas domovine.

Svi vojni obveznici prijavili su se na vrijeme kod svo-
jih zapovjedništava, jedni u Varaždinu, drugi u Bjelova-
ru. Za rkt. župu Ludbreg imamo točne podatke o broju
povojničenih, pa i o tome koliko ih je pošlo na ratište.
Tada je Ludbreg imao (sa cijelom župom) 6.611 stanov-
nika. 800 ljudi pošlo je na ratište, jedni na istočni front
u Galiciju i na granice Ukrajine, drugi u Srbiju, a kasni-
je i na talijansku granicu.

U to vrijeme naše su obitelji imale brojnu djecu, a
male, ili nikakve posjede. Zarada se mogla naći jedino
na vlastelinstvu, a to su mogli samo mlađi, jači ljudi.
Sad su ovi hranitelji otrgnuti od svojih porodica. Teški

Ratnici Hrvati u Galiciji 1914. godine

teret svalio se na slabe žene, na nemoćne starce, pa i na stariju djecu, jer su i ta djeca morala pomagati u gospodarstvu. Žene su radile za dvoje. One su ne samo domaćice, već moraju biti orači i kopači, sijači i kosci. Svojoj djeci one su i otac i majka.

Prve godine rata oskudice nije bilo niti u hrani, niti u drugim potrepnostima. Ipak je narod teško pogodina naredba kojom se moglo uzeti konje za ratne svrhe. Cijena pojedinog grla uvijek je bila 990 kruna. Toliko se plaćalo za najbolje kao i za najslabije konje. Na taj način mnoga su domaćinstva znatno oštećena, pogotovo ona koja su ostala bez zaprežne stoke.

Već prvih dana rata počele su stizati žalosne vijesti: jedni su ginuli na Drini, drugi na istočnom frontu. Čulo se da je ovaj ili onaj izgubio ruku, nogu ili je inače teško ranjen. I počeli su se vraćati sakati, hromi, slijepi, pa i potpuno unažakani mladi ljudi. Proklinjali su rat, cara i sve one koji su ih natjerali da ratuju. Mnoge od njih »milosrdna« smrt brzo bi riješila muka i stradanja. I redali su se tako grobovi jedan do drugoga pune četiri godine. Mnogom od preživjelih žrtava rata nije preostalo ništa drugo doli prosjački štap i poniženje kao što se vidi iz ovog priloženog teksta.

SUDBINA

Tama se spustila mirno
i svojim velom pokrila grad,
mnoge još ulice morat ću proć –
a pala je noć . . .

Navela me na to kruta sudbina,
da ko bijednik, po svijetu se skitam,
te da u lokalu gdje sjede gospoda fina,
sa suznim očima skromni darak pitam.

Jer pomislite samo na to:
bez desne sam ruke, i oko mi fali
pa ko invalid teški prisiljen sam zato
molit Vas, e da bi mi dinarček dali . . .

Darom što mi date spasit ćete,
od bijede, od glada i dječicu moju
što ko žrtve tužne sudbine klete
nariču jedna uz majčicu svoju . . .

Sad ću da izlazim iz tog lokala
na put mukotrpn i dugi,
a Vama dobročinitelji od srca hvala,
ugledali se na Vas i drugi!

Tama se spustila mirno
i svojim velom pokrila grad
mnoge još ulice morat ću proć
jer teško je, teško, osjećati glad!

PINČIĆ NIKOLA, invalid

Dan za danom razlijevao se turobni glas zvona, sad s jednog, sad s drugog zvonika, a katkad sa više njih istovremeno. Ta su zvona oplakivala našu mrtvu mladost, naše ljude koji su ginuli na ruskim ravnicama, u karpatskim klancima, na srpskim bojnim poljima, ili na tirolskim Alpama. Svakim danom povećavao se broj udovica i ostavljene siročadi. Sa zebnjom u srcu svitala su jutra, sa strahom se liježalo. Crna mora pritisla je cijeli kraj. Budućnost je bila neizvjesna.

No bilo je i iznimaka, jer uvijek ima takvih koji se i u najgorim prilikama znaju snaći. U prvome redu to su bili naši Romani, Cigani (Romi) zavičajni u Ludbregu.

Kad su čuli da bi moglo biti rata, svi mladi muškarci odsjekli su sporazumno jedan drugome dio kažiprsta desne ruke. Na taj način postali su nesposobni za rukovanje puškom – i ostali kod kuće. Kad su pozvani na odgovornost, objasnili su taj čin tako da su to morali učiniti po svojem vjerskom obredu.

Drugi, kojima je svanulo kad je svima smrklo, bili su ratni liferanti. U Ludbregu bio je to jedan mesar i njegov ortak novčar – lihvar. Kad je bila riječ o našim prilikama na jednoj zabavi u dobrotvorne svrhe – ispjevani su ovi stihovi: »Ember Pišta, gospon Lauš jen konzorcij vezda slažu – jezerače lefko smažu.« I tako se jedni bogate, drugi sve više osjećaju oskudicu u svemu. Već 1915. trgovci su posakrivali robu i podigli cijene, nekim stvarima i do 500%.

Pod konac rata potpuno je koža nestala iz prometa. Seljaci su je učinjali na prastari način, a za džonove služile su obično bukove ili borove dašćice. Mesa i živežnih namirnica bilo je sve manje.

Treće godine rata vojska je rekvirirala žito i stoku, a zemlja je zbog slabe obrade sve slabije rodila. Neke siromašnije porodice počele su gladovati. Bile su sretnе, ako bi smogle od posija da umijese kruh. I ratnici na bojištu osjećaju oskudicu u hrani. Već prve godine rata ljudi dobra srca udružuju se i čine što mogu da bi ublažili teškoće tim nesretnicima. Ludbreško i velikobukovečko »Gospojinsko društvo za pomoć ratnicima« šalje im stotine pari toplih čarapa i rukavica vlastite izrade, plahte i pivoje za ranjenike, ali malo je tih stvari stiglo do onih kojima su namijenjene. Sve su, uglavnom, razgrabili bezdušnici koji su se uvukli u bolnice kao bolničari, upravitelji ili dobavljači. Što dalje je vrijeme teklo, sve više se osjećala oskudica, potištenost i beznadnost.

U to doba još je velika većina naroda religiozna, odana Crkvi i utjehu traži u molitvi. Svoju tešku sudbinu podnosi narod u uvjerenju da je sve to volja božja protiv koje se ne može boriti. Sve one koji su se izgubili, koji su nestali ili su ostali razmrcvareni na beskrainim bojnim poljanama Evrope, oplakali su ne samo njihovi najdraži, ne samo prijatelji i znanci, već i skladni, tugaljivi tonovi zvonova sa crkvenih zvonika. Kad bi se koje zvono oglasilo, zastali bi ljudi na putu, na ulici, na polju, ili u vinogradu i zapitkivali jedan drugoga: »Kome to zvonit?« A zvonilo je često i prečesto. Za čitave četiri godine smrt bi rijetko koji dan praznovala.

I tako su se ljudi nekako saživjeli s nekom tjeskobom i teškom tugom, pa i turobnom zvonjavom. Ali jednog dana 1916. godine proćulo se da je za spas »Ljubljenog, svijetlog cara i svijetle krune Habsburške« potrebno žrtvovati sve: život, imovinu, pa i crkvena zvona. Poslana je vojska da skinе te vjesnike mira i da ih pretopi u ubojito oružje. Sletjeli su se ljudi sa svih strana, vikali, protestirali, plakali, ali uzalud. Ludbreški župnik Ivan Bočkaj naredio je da još jednom zvone sva zvona, ali vojnici su bili nestrpljivi, nisu htjeli čekati da se dugom zvonjavom još više uzbude i onako uzrujani duhovi. Nekoliko njih popelo se u toranj i začas je sve utihnulo – a zatim se zrakom prolomio jaki prodorni tresak: jedno od većih zvona bačeno je kroz prozor na zemlju, za njim još tri manja. Ostalo je još najveće i najmanje zvono, ali za nekoliko dana odvučen je i veliki zvon. (Svećenicima je dano na znanje da će crkva morati u ratni fond dati i metalne svijećnjake, kadionice – i sve što može poslužiti u ratne svrhe, ali do toga nije došlo). Narod je još dugo, dugo žalio za svojim zvonima, a bila su među njima dva krasna primjerka: jedan iz 1674. godine, a drugi iz 1829. (Ovaj posljednji bio je do 1800. godi-

ne u tornju stare ludbreške tvrđave, kasnije ga je neki mađarski zvonoljevač pretopio dodavši mu još bronce – i tako ga je knez Filip vratio u Ludbreg). Ostalo je sitni, piskutavi »klenkač« – tridesetogodišnji »starček«, koji još i danas vrši svoju službu isto tako dobro kao onda kad se 1655. godine popeo na ludbreški toranj.

Iste godine oteta su i sva zvana iz naših seoskih kapelica, sva osim jednog jedinog, jer su Apatinčani sami svoje skinuli, zakopali ga u zemlju – i sve istrage nisu pomogle. Nakon rata stavili su ga i opet u toranj svoje kapele – i time izbjegli silne troškove za nabavu novog.

1916. zabilježio je kroničar ovo: »Svi smo u teškoj situaciji i osjećamo da idemo ususret velikim i sudbonosnim događajima.« Ti događaji bili su blizu. Počeli su se tresti temelji Habsburške monarhije. Toj mačehi svojih naroda odzvonilo je i bez zvonova već nakon dvije godine i to zauvijek.

Došla je napokon i 1918. godina. Prvi svjetski rat ulazio je u završnu fazu. Kako je tada bilo u našem kraju doznajemo iz ludbreške župne kronike gdje stoji i ovo: »Zadnju godinu rata dočekali smo potpuno omalaksali. Nastupila je gorka potreba svih živećih namirnica, pa osobita potreba i nestašica odijela, obuće, šećera i goriva, naročito petroleja. Svim potrebnim predmetima su cijene vrlo visoke. Dok je prije rata jedan par cipela stajao 16 Kruna, sada stoji 500 Kruna.

Kako nemamo dovoljno svojih radnih sila, to nam srpski i ruski zarobljenici mjesto sluga i nadničara obavljaju poljske poslove.«

Dakle, posvemašnja nestašica svega! A takvo stanje potiče čovjeka na razmišljanje. Mnogi tadanji vojnik zapitao se: »Za koga ja ratujem? Zašto nosim glavu u torbi? Sta imam od toga ja, što ima moja porodica, i kakva korist od sveg ratovanja, mojoj domovini?« Počeli ljudi razmišljati i tražiti izlaz. Čuli su i to kako su u Rusiji vojnici okrenuli oružje protiv cara i plemstva. Naše prilike za takav pothvat još nisu sazrele, ali su se redovi austro-ugarske vojske sve više prorjeđivali.

Vojnik koji bi došao na dopust, ili se na bilo koji način dohvatio šume, pridružio bi se ostalim bjeguncima. Stvarao se »Zeleni kadar«. U početku ti ljudi nikog nisu dirali. Borili su se samo protiv žandara koji ih neprestano uhode i nastoje opet otpremiti na frontu. Iako je u kalničkim šumama bilo mnogo dezertera, tu se nije ni jedna razbojnička družba oformirala kao što se to događalo po Slavoniji. Kod nas je bilo najviše takvih koji su samo čekali čas da se mogu mirno vratiti svojim kućama.

Kad je koncem listopada 1918. austro-ugarska vojska na talijanskoj fronti otkazala posluš, došao je slom Austrougarske monarhije. Počeli su se vraćati i ostali preživjeli s raznih bojišta. Sunce je svanulo i pripadnicima »Zelenog kadra«. Sve je prošlo i mogli su se slobodno kretati. Ratu je došao kraj.

Ali žalostan je to bio svršetak, tragična bilanca pokazuje da je od 800 vojnika obveznika koji su pošli na bojište iz rkt. župe ludbreške 200 njih ubijeno i umrlo od rana po bolnicama, 160 je bilo teško osakaćenih, za 40 se nije znalo gdje su se izgubili, da li su u ropstvu ili su ih bombe potpuno raznijele. Prema tome 50% naših ratnika izgubilo je život ili u ratu ili zbog rana dobivenih u ratu. U Malom Bukovcu i okolici 14% ratnika poginulo je već 1914. Iz te općine otišlo je 130 osoba već prije rata u Ameriku na rad – i sačuvalo živote. Podaci o ratnim žrtvama ostalih općina ludbreškog kotara nisu mi poznati, ali zacijelo nije ni drugdje bilo bolje.

Da zlo bude veće, nakon rata (i zadnje godine tog tragičnog sukoba) raširile su se zarazne bolesti i umiranje

je nastavljeno. Samo u Ludbregu i bližoj okolici umrlo je od kolere 66 osoba, od velikih boginja 20, a od španjolske gripe 38.

Osjetile su se i teške moralne posljedice. Mnoge žene čiji su muževi bili na bojištu, našle su utjehu u zagrljaju zarobljenih Rusa i Srbijanaca. Bilo je ljudi koji su krivo shvatili riječ: sloboda. Držali su da se sada može ne samo misliti i govoriti što se kome sviđa već i nekažnjeno drugima činiti zlo. U Rasinji, na primjer, mnogi roditelji ne šalju djecu u školu »pozivajući se na slobodu«. Širom Hrvatske zavladao je bezakonje.

»Nastradaše tada neki vlastelinski posjedi« – piše malobukovečki učitelj Mile Bakarić i nastavlja: »Nastradaše mnogi trgovci, a i mnogi drugi imućniji ljudi, jer im odniješe bilo novac, bilo robu, bilo žito iz žitnica, a nekima odvukoše blago iz staje. Osim toga nekima popališe stanja, neke njima nepoćudne i ubiše. Domaće straže, oružnici, bijahu spram njih na nekim mjestima nemoćne, (proti masi koja je sve to izvadala). Takovi elementi, mnogi vojnici idući kući, a i drugamo, pa i mnogi drugi, vozeći se kojekuda činjahu štete na željeznicama razbijajući stakla, trgajući željezničko posoblje, otimajući pojedinim putnicima robu, dapače i novac.«

Dalje priča kako su nastradali pojedinci, ponajviše seoski Židovi, trgovci u okolici, od organizirane mase, a to su sve činili domaći ljudi, i nastavlja: »Zavladao je strah i potištenost svugdje i svuda, te čovjek nije bio siguran da će osvanuti gdje omrkrne. Takva je strava vladala u domovini par dana, a bome i tjedana.«

Sto se tiče počinjenih šteta na željeznici, nije riječ o našem kraju, jer mi tada željeznice nemamo, ali već u rujnu 1918. oplijenjeni su trgovci u Hrženici, Đurđu i Strugi, malo kasnije oni u Martijancu, Poljancu, Selnici i Dubovici, a ludbreški trgovac Apler na cesti kod Poljanca, kad je bježao u Varaždin.

U studenom maskirani su mladići odnijeli zlato, biserbe i dragocjenosti što ih je barun Pavao Rauch pohranio kod jedne obitelji u Hrženici.

3. XI. planula je velika žitnica vlastelinstva u Hrastovljanu. Nato je vlasnik, Pavao Rauch, pozvao vojsku, koja je ovdje na licu mjesta 4. XI. ustrijelila Hrženičana Antuna Bibera kao glavnog podstrekača svih nemira. U općini Martijanec zavladao je mir.

Istoga dana proćulo se u Ludbregu da će »Zeleni kadar« »popitati i ludbreške bogataše za zdravlje«. Nitko nije sumnjao da bi se moglo i to dogoditi, niti je itko bio siguran da će baš on ostati pošteđen. U ovo poratno doba bilo je još dosta oružja i municije na oružničkoj postaji, pa i po kućama. Mještani su organizirali obranu: na sve prilazne ceste postavljene su straže, a s vlastelinskog majura dovežene su grede i načinjene bariкаде.

Nije trebalo dugo čekati. Još nije pao mrak kadli su se pojavile grupe naoružanih ljudi na mostu i na preloškoj cesti i zastale pred barikadama. Za sobom su vozili kola. Koliko je bilo napadača, teško je reći, jer kako svi znamo, »u strahu su velike oči«, zato su očevici, zacijelo pretjerali kad su ih nabrojili do sedam stotina. Bilo je pucnjave s obje strane, pravi mali rat, koji je brzo završio porazom »Zelenog kadra«. Bilo je i nekoliko ranjenih napadača, ali ni jedan nije umro od ovih povreda.

Vrlo živi opis tadanjih prilika u malobukovečkoj općini ostavio je učitelj Mile Bakarić. Iz njegovih bilješki doznajemo da je za vrijeme rata u Malom Bukovcu načelnikovao »čovjek koji je svojim radom već davno zavrijedio da se nađe na vješalima, jer je bio u stanju svašta učiniti, što potvrđuje činjenica da je mjesto jednog bogatog seljaka poslao na bojište nekog siromaška. Ma-

džari i Madžaroni su ga od milja zvali Feri, »naš Ferenc«. A imao je taj Ferenc »dosta putra na glavi« – i znao je da će i on doći na red. Dobio je pismo da pripremi novac, ali on se dobro pripremio: naručio je oružnike i finance da ga čuvaju.

Ovi u se utaborili kod trgovca Weiza (Vajsa) za stolom kod boca punih vinom postavivši jednoga na stražu pred kućom. Kadli, oko 9 sati navečer, isto što sam legao, čujem pred Weizovom kućom povike: Tko je?

- Otstup! Oružnici!
- Na stran oružnici!
- Tko je?
- Komite, Zeleni kader! Napred! Napred!
- Natrag! Ako si komita, pucaj!

Skočivši s kreveta, otvorivši prozor imadoh šta vidjeti. Pucnjava kao na fronti. Vidjeh crnu masu kako bježi dolje u selo. Za čas se čuo povik: »Krepaj mrcino!« Za čas je stražmeštar pucnjavom rastjerao drugu masu koja je pripravna bila košarama, dapače (kako neki vele) i kolima pobirati robu iz Sternovog dućana. Ova masa je preko brvi na Bednji izmakla na Veliki Bukovec. Vele ljudi da se je i po danu i po noći mnogo pilo i trošilo u krčmi Cvetka Grilca u Velikom Bukovcu. Tamo su bili sastanci i dogovori. Vinom opijena rulja, dakako nije se mogla dobro organizirati.

Drugi dan nađoše kraj Weizove (Vajsove) kuće jednoga domaćeg momka mrtvog. Kako se čulo bilo ih je više ranjenih. Tada je došla četa od kojih 20 vojnika da čuva načelnika, ali svuda je vladala tišina i mir. U narodu se brine svaki za svoje, samo su neki povučeni na odgovornost radi pljačke, pa su bili zatvoreni u Varaždinu, ali su za kratko vrijeme pušteni kući« – piše Bakarić i dalje kratko objašnjenje: »Narod koji je pod tuđom dinastijom mnogo pretrpio, osobito u doba rata, mislio je da je došao čas da obračuna sa svojim neprijateljima. Tako su opljačkani i istjerani u našoj općini svi Židovi.« Konačno je i načelnik Kuzmić odselio u Legrad – i sve se stišalo.

II.

1918. godina donijela je našem narodu velika iznenađenja: oslobođenje od jarma kraljevske i carske kuće Habsburške, raskid osamstodogodšnjeg tragičnog državnog saveza s Madžarima i ujedinjenje s bratskim južnoslavenskim narodima u novostvorenu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

O tome što se tada događalo u našem kraju imamo nekoliko vijesti. Ludbreški kroničar Ivan Bočkaj zapisao je ovo: »Proglašenje slobode primio je narod ovog kraja neočekivano i dosta rezervirano ne mogav se potpuno snaći, poput bolesnika koji se nakon dugog i teškog sna probudi.«

Pa kad je tako bilo s oslobođenjem, šta da se tek kaže o ujedinjenju o kojem se narodu prije uopće nije govorilo, niti je proveden plebiscit. Ljudi su bili iznenađeni, i velika većina stanovništva ovog kraja gledala je na novu državnu zajednicu s nepovjerenjem.

Za zajednički život nisu bili pripremljeni ni oni istočno od Drine, ni ovi u zapadnim krajevima. Vrlo brzo, zapravo odmah, na početku, pokazalo se da država SHS nije postavljena na zdrave temelje. Ljudi zadojeni velikosrpskom idejom zauzeli su sve ključne položaje u vladi, u vojsci, u upravi. Svuda su nicali veliki i mali tirani, pokatkad prave moralne nakaze.

Bukovečki kroničar Mile Bakarić opisao je drastični primjer nekorektnog, tiranskog ponašanja srpskih pogričnijih stražara nastanjenih u Malom Bukovcu 1919. godine, kojima je zapovjednik bio neki Lazo Nikolić.

Doslovce prenosim dio Bakarićevog izvještaja o Lazi i njegovima:

»Isti ovaj Lazo Nikolić zavrijedio je da ga se ovdje okarakterise. Star oko trideset godina bio je srednjeg stasa, krepka i zbita tijela, a laka hoda, premda mu je u ratu nastradala desna noga od polovice cjevanice bila umjetna. Govor mu je bio jak i brz, pa odrešit, pogled vatren i oštar, a licem je izgledao kao srpski Ciganin ili Kinez.

Njegova naobrazba bila je niska, premda se hvalio da mu je otac bio kapetan prve klase.

Prema svojoj žučljivoj, naprasitoj, oholjoj čudi, prema svom osornom i bezobraznom, te tiranskom postupku s ljudima bio je strah i trepet mjesta i okolice. Nosio je o pojasa revolver, a u ruci i petkom i svetkom veliki pleteni korbač, pa bi čovjeka bilo ma gdje, bilo danju, bilo noću, i ma pred kim po miloj volji izbatinao po rukama, po nogama, po hrptu. A bilo mu je to lako činiti, jer je kraj sebe neprestano imao svoje vojnike, Srbijance. Kad bi svezanog čovjeka batinao, ovi su to gledali, a kad bi bio odvezan, ovi bi vojnici u njega uperili puške i bodove, a Lazo bi uz viku i psovku batinao, a oni bi ga gurali i tjerali.«

»Vidio sam u par mahova« – piše dalje Mile Bakarić – »kako je taj nečovjek batinao čovjeka, da se siromah svijao i padao pred udarcima... Znao bi zapovijedati ljudima da mu dadu kola da se kamo odveze, pa ako se tko ispričavao, to je odmah nudio batine, i kola su, bez oklijevanja bila u pripravi.«

Nitko mu nije mogao na kraj stati. Uzalud su bile sve tužbe proti takvim postupcima. Batinalo se u Legradu i u Đelekovcu, tako dugo dok si Lazo nije sam »skuhao poparu«. U zajednici sa svojom ljubovcom, nekom legradskom Židovkom, počeo je krijumčariti raznu robu u Madžarsku. »U Koprivnici, straža zaplijeni jednoga dana robu, uhapsi ljubovcu, a Lazo štupi revolverom u obranu, te bi i životom stradao da nije pobjegao.«

Konačno je došla istraga. Lazo i njegovi drugovi, pa i oni iz Đelekovca, otpremljeni su u Zagreb na istragu (u kolovozu 1919). Odonda ih više nema ovdje. Ovi su sada mirniji.

Sad je narod odahnuo, ali je ostao loš utisak što su ga srpski vojnici ovdje ostavili. Kako se čulo i čitalo po novinama, kako Lazo ovdje, tako Srbi-vojnici postupaju i po drugim krajevima. Sada narod ovdje govori da nam je gore nego prije. Odatle ono prigovaranje o ujedinjenju sa Srbijom, otuda ono nepovjerenje spram vlade i gospode. Teško je dokazivati da smo ravnopravni i da će se pravda činiti. »Vidjet će se to istom nakon nekog vremena«, završava ovaj dobri prosvjetni radnik svoj izvještaj o tom sudbonosnom vremenu.

Međutim, potrebno je promotriti i drugu stranu medalje. Naime kod Srbijanaca još je bilo živo sjećanje na ratne nevolje koje su djelomično prouzročili i Hrvati, pa i naši Srbi u austrougarskoj vojsci ratujući po Srbiji, zato Srbijanci sve preko Drine i Save nazivaju »Švabe« – i mnogi i premnogi od njih »opijeni pobjedom« dolaze k nama kao u okupiranu, neprijateljsku zemlju – i tako se vladaju.

Osim toga naša dva naroda dijeli vjera na katolike i pravoslavne koji se još tada često uzajamno optužuju zbog krivovjerja, pa i to rađa nepovjerenje.

Duhovi su bili opterećeni teškim predrasudama i zlim iskustvom s obje strane i nije čudo da povjerenja nije moglo biti. Odatle i našem Lazi takav nekorektan stav spram ovog naroda. Takav duh usisao je u vojsci. Poznata je stvar da je u vojsci Kraljevine Srbije vladala velika strogost: vojnici su često dobivali batine, a batina-

ma se nastojalo obučavati i jugoslavenske dobrovoljce, npr. u Odesi, gdje se išlo tako taleko da su ih razni srpski oficiri i oficirčići, nastojali preodgojiti da postanu dobri vojnici Velike Srbije. (O tome »Obzor« br 312. – članak napisao Potočnjak Dr Franko).

Hrvati i Slovenci su zahtijevali da se njihov korpus koji će se boriti protiv Austrougarske nazove jugoslavenskim imenom, ali im je to ime dugo zabranjivano, tako dugo dok više od 50% dobrovoljaca nije napustilo borbene redove. Istom tada popustio je i general Petar Živković koji je poslan u Rusiju da od onih austrijskih državljana koji su bili ruski ratni zarobljenici ustroji borbene čete. Od dobrovoljaca iz našeg kraja ustrajala su u borbenim redovima samo trojica – i sretno se kući vratila. Za nagradu dano im je po dvanaest jutara dobre vlastelinske zemlje i ne baš časna obaveza da podržavaju narodne režime.

Konačno su se sva trojica našla u četničkoj organizaciji, premda su bili Hrvati. Ostali narod ide svojim putem: nada se boljim danima u »republici« za koju se bori »veliki sanjar« Stjepan Radić – jedini autoritet ovog naroda.

Na izborima 1920. godine seljaci listom glasaju za njegovu Hrvatsku seljačku republikansku stanku, što je vidljivo iz ovih rezultata (na biralištu u M. Bukovcu 28. XI.)

1. Hrvatska zajednica: nosilac liste Dr Albert Bazala 12 glasova
2. Demokrati: nosilac liste Dr Hinko Krizman 6 glasova
3. Komunisti: nosilac liste Slavko Kavurić 0 glasova
4. Socijalisti: nosilac liste Vilim Bukšeg 1 glas
5. Klerikalci: nosilac liste Dr Velimir Deželić 5 glasova
6. Seljačka republikanska stranka, nosilac liste Stjepan Radić 1301 glas
7. Pravaši: nosilac liste Dr Vuk Kiš 10 glasova

Predstavnik liste Hrvatske seljačke republikanske stranke bio je seljak Blaž Salamun iz Novog Sela, a njegov zamjenik Grga Orehovec iz Županca.

Istog dana održani su izbori i u drugim mjestima. U Rasinji, gdje su na biralište izašli i Srbi iz pripadnih sela, omjer snaga malo je drugačiji. Evo rezultata!

Hrvatska seljačka republikanska stranka dobila je 412 glasova

Demokrati 97 glasova

Hrvatska zajednica 12 glasova

Komunisti 5 glasova

Socijalisti 2 glasa

Pučka stranka (Klerikalci) 7 glasova

Pravaši 2 glasa

U srpskim selima ludbreškog kotara Radić nije uspio okupiti pristaše. Tu je vrlo jaka Pribičevićeva srpska samostalna demokratska stranka, a formirana je malobrojna grupa radikala s četničkim jezgrom.

Nakon raspada Austro-Ugarske politički je vrlo aktivan domaći sin Stjepan Dojčić, koji se vratio iz mitrovačkog zatvora gdje je proveo pet godina zbog toga što je 1913. godine pucao na kraljevskog komesara Škerleca. On propagira socijalističke i boljševičke ideje. Saziva skupštine, pokatkad dobro posjećene, iskorištava priliku da progovori narodu gdje god može. Starci se sjećaju kako bi znao stati na visoko vanjsko stubište župnog dvora u Ludbregu i čekati da narod izađe iz crkve poslije nedjeljne mise. Tada bi gromkim povikom: »Čuj narode i počuj istinu!« svaratio pozornost svih koji su se tu na ulici našli, i nastavio bi govoriti o socijalnim

problemima sela, naročito o agrarnoj reformi, a to je tada goruće pitanje. Već 1919. ustrojeni su agrarni odbori koji bi se trebali brinuti o pravednoj podjeli vlastelinske zemlje na ludbreškom, velikobukovečkom, martijanečkom i rasinjskom veleposjedu. Dojčić je predlagao da se zemlje razdijele seljacima bez ikakve naplate, ali njegovo zalaganje ostalo je »glas vapijućeg u pustinji«. Stvari su pošle sasvim drugim tokom. Veleposjednicima je ostavljen maksimum, tj. 130 jutara oranica, ostalo je rasprodano poljoprivrednicima uz visoke cijene. Grof Pavao Drašković u V. Bukovcu, barun Inkey Mirko u Rasinji, barunica Elizabeta Rauch (Rauh) – Vučetić u Martijancu zadržavaju zakonom dozvoljeni maksimum, dok knez Ladislav Batthyany, madžarski državljani, traži kupca za svoje vlastelinstvo u Ludbregu. To mu je vrlo brzo uspjelo.

Vlastelinstvo je kupio 1918. zagorski barun Amon Rukovina – i odmah ga prodao zagrebačkoj firmi »D.D. Berger, trgovina drvom« – svakako uz profit. Bergeri su raspacelirali veleposjed i uz visoke cijene rasprodavali zemlje poljoprivrednicima. Kupci većinom nisu imali gotovo novca i morali su se zadužiti u banci. Najgore su prošli najsiromašniji, a to je bila većinom »marovska družina«, poljoprivredni radnici vlastelinstva, kojih je najviše bilo u Ludbregu. Doduše, agrarni je odbor svagdje dodijelio po koju oranicu i bezemljašima, ali ti beskućnici niti su imali novaca za isplatu, niti mogućnost da je obrade. Prepuštali su je drugima za neznatne svote, katkad za koju drvenku žita, ili za vreću krumpira – i ostali dalje proletari ovisni o imućnijima (doduše sad ne više o grofovima i barunima, već o bogatijim susjedima). Agrarnom reformom jedni su se (i to rijetki) obogatili, a drugi sa ostali i dalje siromasi. Odbornici su sebi i svojim uzimali najplodnije komplekse zemljišta. »Rad agrarnog odbora bio je bezdušan i strančarski«, piše Ivan Bočkaj, a upravitelj više pučke škole ludbreške Nikola Miškulin ističe da je agrarna reforma u moralnom pogledu negativno utjecala na narod ove općine »jer kako su se stranke na vlasti mijenjale, mijenjali se i odbornici, pa bi novodošli počeli ponovno dijeliti zemlju svojim pristalicama, a to je rađalo međusobnu mržnju, svađu, prevrtljivost, podmićivanje i gramzljivost.«

I ovakva kakva je bila ova reforma bila je korak naprijed u gospodarskom životu ovog kraja. Mnogi seljaci popravili su svoj materijalni položaj, dok drugi, prezađušeni, jedva sastavljaju kraj s krajem. Ipak se nekako sve rješavalo do velike svjetske krize: gradile se kuće (na bivšem alodiju), u Ludbregu izgrađene su za 20 godina tri nove ulice (sa više od sto stambenih objekata), plaćale se kamate, nekako su se namirivale i dnevne potrebe.

Narod živi i životari u nadi da će se sve srediti. U tome ga podržavaju političke ideje Stjepana Radića i njegov optimizam: naivna nada i vjera u konačnu pobjedu pravde.

Ali jednog dana sve su nade pokopane. Kao grom iz vedra neba ošinula je njegove sljedbenike vijest da je u Beogradu Radić smrtno ranjen, a prvaci Hrvatske seljačke strane Đuro Basariček i Pavao Radić ubijeni (20. VI. 1928).

Brzo iza toga slijedi novi udarac. Radić umire (8. kolovoza 1928).

Oplakala ga je cijela Hrvatska, a najviše njegov izborni kotar Ludbreg. Zacijelo malo je velikana na zadnje počivalište ispratilo toliko naroda koliko se našlo na sprovodu tog hrvatskog političara. Na čelu povorke no-

Ludbrežani na sprovodu Stjepana Radića

šen je vijenac njegovih štovatelja iz Ludbrega, gdje je on prvi put izabran 1908. godine.

Oko 1930. godine počele su se sve više osjećati posljedice krize: seljaci su prezaduženi, ne mogu plaćati porez, niti otplaćivati kamate, a kamoli glavnicu, obrtnici nemaju zarade, poljoprivredni radnici oskudijevaju.

Općina više ne može ubrati ni porez, ni namete. Ovrhovoditelji imaju pune ruke posla: plijene stoku, vino, blazine, platno domaće izrade i sve što bi se dalo prodati, da općina dođe do novaca. Seljaci se osvećuju: prokose vlasti kako znaju i mogu. Tu i tamo pukne na ovrhovoditelja koja puška iz visokog kukuruza, a još je opasnije, ako se to dogodi na putu u šumi. U kalnička sela se ne usuđuju ući, a kamoli vršiti zapljene.

I politički pritisak (diktatura kralja Aleksandra) guši i ogorčava ljude. Prije su barem mogli sebi dati oduška u beskrajnim političkim raspravama u opravdanoj javnoj kritici vlastodržaca, a sada je sve to bilo zabranjeno. Ne dopušta se ni vješanje »plemenskog barjaka« (hrvatske zastave).

U Ludbregu se ugnijezdio zloglasni kotarski pristav Josip Urlič – Jovanović, batinaš.

1934. godine velika masa seljaka iz Struge, Kapele, Dubovice, i drugih sela pokušala je demonstrirati protiv vlasti. Oko pet stotina ljudi pošlo je na Đurđevo (24. IV) pod hrvatskom zastavom u Ludbreg. Došlo se samo do stare ciglane – blizu sastava legradske i koprivničke ceste. Tu su sakriveni po grabama i iza grmlja na pašnjaku čekali žandari (po pripovijedanju očevidaca nekoliko desetina njih). Dan prije doveo ih je Urlič iz svih okolnih postaja i dao im upute.

Bio je lijepi sunčan dan. Demonstranti su se približili Ludbregu s namjerom da mirno prođu mjestom uzvičući neke parole, pa da se onda mirno razidu. Ipak su žandari iskoristili ovu priliku da na mrtvo isprebijaju ljude. Iskočili su iz zasjede, srećom malo prerano, zaletili se u masu i počeli krvnički kundačiti goloruke seljake. Dohvatili su samo prednje u povorci. Razderali su hrvatsku zastavu i ove isprebijane ljude odveli u zatvor. Ostali su se razbježali. Najviše ih je pogjelo u obližnju šumu u Lasno. Ovamo se Urlič nije usudio. On i njegovi pomoćnici imali su i onako dosta posla. Uhapsili su još nekoliko istaknutih »radičevaca« po Ludbregu i po selima (neki su se tih dana skrivali). Nekoliko dana su ih učili kako se postaje dobar podanik »ljubljenog kralja Aleksandra«, a ta se pouka sastojala od psovki, pogrdi i batina. Kad su ovi jadnici pušteni kući, imali su priliku da na vlastiti trošak liječe polomljena rebra i krvave modrice. Barjaktaru ni to nije uspjelo. Od zadobivenih povreda za kratko vrijeme preselio se »u bolji svijet«. Uz Urliča naročito se isticao žandar Keleboda koji je vlastitim zubima žrtvama čupao čitave čuperke kose – i bio pravi krvnik ovog naroda. Takav postupak još je više produbio jaz između državne vlasti i ovoga naroda. A narod prkosi. U noći bi mladići znali izvjesiti hrvatsku zastavu na toranj koje seoske kapelice, ili bi se gdje kraj puta i višeput i u polju na visokom jablanu zavijorila trobojnica. Nikad se nije moglo znati tko ju je tamo stavio, ali »čuvari reda« rješavali su stvari na svoj način: jednostavno bi dotjerali u Ludbreg nekoliko članova zabranjene Hrvatske seljačke stranke, dobro ih izbatinali – i pustili kući.

Ali svi zatvori, svi progoni i mrcvarenja nisu mogli uvjeriti ljude da ih »očinsko srce kralja Aleksandra ljubi«. I 1934. kad je taj kralj u listopadu pao kao žrtva ustaške emigracije, – u našem kraju našli su se »osvetnici«. Ovaj put su jadne seljake na mrtvo isprebijali četnici, naročito oni u Bolfanu. Žrtve su bili ponajviše mještani iz Sv. Petra i Bukovca Velikog i Malog koji su se vraćali iz svojih vinograda – i čak nisu ni znali da je kralj ubijen.

Takvi postupci izazivali su mržnju prema monarhiji, nepovjerenje i oprez. Stara prosvjetna društva pa i ona vrlo potrebna (kao što je Dobrovoljno vatrogasno društvo) počela su se raspadati, ne samo u Ludbregu, već i po selima.

Teškom mukom uspjelo je nekim lojalnim građanima da osnuju Jugoslavenski Sokol, i pjevačko društvo »Sloga«, da popune omraženu četničku organizaciju, i to tako što su neuposlenim intelektualcima prijetili da ovako neorganizirani nikad neće dobiti radno mjesto, a kalfama da im se neće izdati obrtnica.

Trn u očima građana bio je i ogranak stare srpske ženske organizacije »Kneginja Zorka«. Iako su sve ove isforsirane organizacije bile kratkog vijeka, ipak su ostale u dubokom, gorkom sjećanju.

Sudeći po svemu prije navedenom, moglo bi se dobiti vrlo mračnu sliku o Ludbregu i cijelom ovome kraju.

Ipak »ni vrug ni tak črni kak je namaljani«, pa ni ovdje nije bilo sve trulo. Dapače, u vrijeme između dva rata stvorene su neke vrlo korisne institucije.

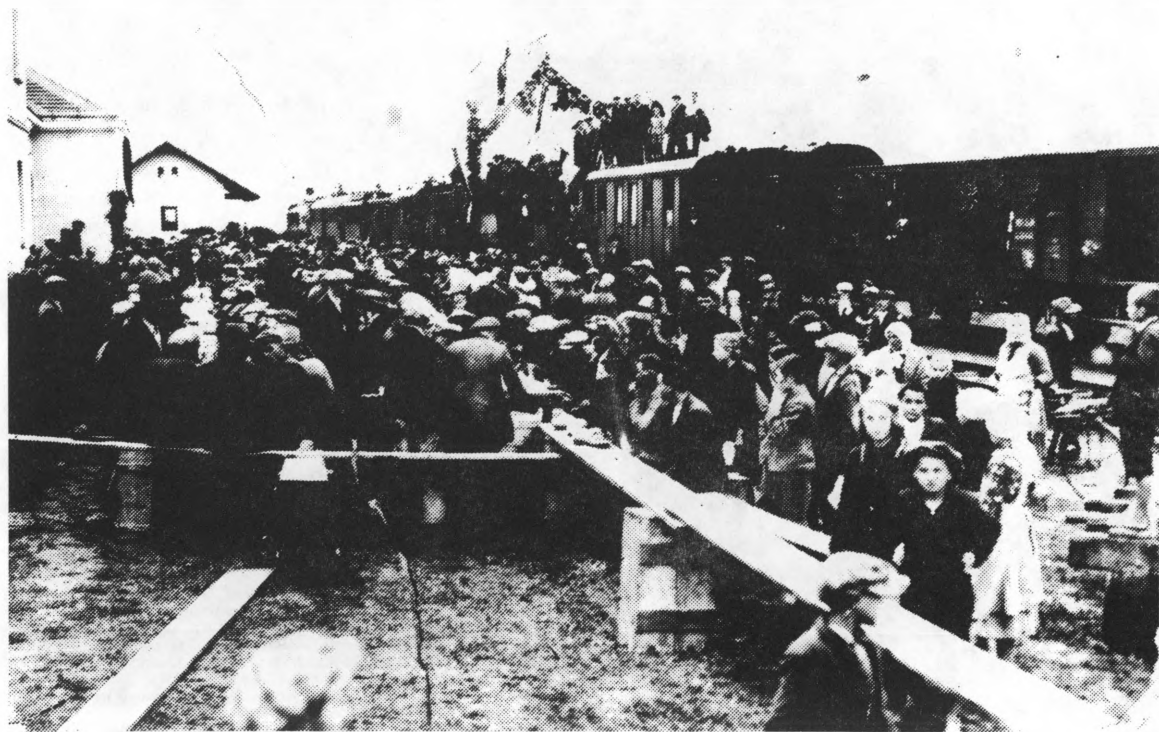
1921. otvorena je viša pučka škola u Ludbregu. Iz nje su izašli mnogi borci za pravedniji društveni poredak i za preobražaj stare monarhističke Jugoslavije u Federativnu Socijalističku Republiku.

Nekako u isto vrijeme uspostavljena je prva autobusna veza s Koprivnicom i Varaždinom. Bila je to ujedno najbrža veza sa svijetom. Na toj liniji se stoljećima pješaci, a roba se prevozila konjskom spregom. Autobusi su bili privatno vlasništvo hoteljera Viktora Fizira. Kasnije su vezu podržavali drugi prevoznici sve do današnjih dana.

1936. godine, zalaganjem općinskog načelnika Zvonka Kerstnera, Ludbreg dobiva prvu lokalnu električnu centralu (na tzv. saugas – dobiven od drveta).

Za prvih deset poratnih godina u samom Ludbregu izgrađene su tri nove ulice: Varaždinska, Kačićeva i sjeverni dio Trg Sv. Trojstva, sa više od sto kuća.

1935. godine već je u gradnji željeznička pruga Varaždin – Koprivnica. Na dan otvorenja 16. prosinca 1937. priređen je svečan doček prvoga vlaka u kojem je trebao doći ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho, tadašnji narodni poslanik ludbreškog kotara Viktor Fizir i neki ministri. Otvorenje pruge trebao je obaviti general

Doček prvog vlaka u Ludbregu 1937. godine

Antić, izaslanik kralja Petra II. Odazvao se i zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac koji je obavio posvetu i blagoslov pruge.

I tom prigodom došla je do izražaja mržnja na vlast. Na primjer, u selu Kuzmincu huškači su uspjeli nagovoriti narod da bojkotira svečani doček prvog vlaka. Na doček je pošao samo župnik Blaž Varga, učitelj Ante Vidović i jedno jedino školsko dijete i nitko više iz ovog sela.

Na stanici u Koprivnici i Varaždinu skupilo se mnogo svijeta, a u Ludbregu je priređena zakuska za radnike – graditelje pruge. Sjedeći tako za stolom čekali su »visoke« goste. Najedanput se sve uskomešalo: nastala je svađa između pristaše režima Mije Hrešća i člana Hrvatske seljačke stranke Pavla Fotaka. Fotak je osporavao Hrešču pravo da on, kao predstavnik neznatne manjine, održi pozdravni govor ličnostima koje su trebale doći. Nato su stupili u akciju »čuvari reda« – žandari – i krvnički izudarali predstavnika većine. Gosti koji su upravo vlakom stigli, mogli su vidjeti ovu neljepu rabotu.

Prvi vlak je imao devet vagona, vožnja je bila besplatna, zato su mnogi tu priliku iskoristili i provozali se do Varaždina i natrag. Ostvarila se davna želja ljudi ovog kraja. Put u svijet bio im je otvoren.

U ovom međuratnom vremenu počelo se polagati više pažnje preventivi i liječenju raznih bolesti: malari-

je, sušice, trahoma i gušavosti. Drže se zimski higijenski tečajevi i isušuju bare u čemu prednjače sela Sesvete i Struga. Mještani Struge zatrpali su veliku baru usred svojeg sela, a Sesvećani su regulirali Plitvicu izgrađivši nekoliko kilometara nasipa s obje strane rijeke. Ovako ukroćena voda nije više plavila vrtove i polja, a osušene bare i barice prestale su biti legla prenosnika malarije. Osim toga besplatno se dijele narodu kinini.

Trahom se suzbija pod stručnim nadzorom liječnika, a gušavost uporabom Tesličeve jodne kiseline. Svako školsko dijete dobiva dnevno pola litre ove tekućine. I bilo je uspjelo.

Mnogo je sušičavih ljudi i djece koja žive u nehygienjskim uvjetima, na pr. cijele mnogočlane porodice zbijene su u jednu jedinu prostoriju, hrana slabo kalorična, higijenske navike slabe ili nikakve. Da bi se takvo stanje popravilo, organizirani su domaćinsko-higijenski tečajevi u Ludbregu i uz škole po selima cijelog kotara.

Dobro su posječena gospodarska predavanja kojima ljudi od vlasti nastoje pridodati po koju temu iz politike prema potrebi danog momenta. Ali između naroda i vlasti nema povjerenja, tim više što i fašistička propaganda iskorištava takav odnos da bi pobudila simpatije za Treći Reich (Rajh) koji ima u planu porobiti cijelu Evropu. Uzalud tada još malobrojna Komunistička partija upozorava na opasnost, katastrofa je neminovna. 1941. raspada se i druga mačeha našeg naroda, Kraljevina Jugoslavija.

IZVORI

1. Mile Bakarić: »1914–1920. godina«, Spomenica Opće pučke škole Mali Bukovec
 2. Ivan Bočkaj: Prvi svjetski rat, rukopisi; Arhiv rkt. župe Ludbreg
 3. Prvi svjetski rat, Enciklopedija Leksikografskog Zavoda VII Zagreb MCMLXIV
 4. Josip Horvat: Hrvatska politika u Svjetskom ratu, Obzor 1860–1935, Zagreb 1935.
 5. Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske, Zagreb 1936. godine
 6. Mira Kolar-Dimitrijević: Izgradnja pruge kroz ludbregsku Podravinu, Ludbreg 1984. god.
 7. Mira Kolar-Dimitrijević: Privredna i socijalna politika u međuratnom razdoblju, Ludbreg 1984.
 8. Valdemar Lunaček: Ugarsko-hrvatska financijska nagodba, Obzor 1860 – 1935, Zagreb 1935.
 9. Matice umrlih rkt. župa Ludbreg, Martijanec, Sv. Đurd, 1914–1919. Matični ured Ludbreg i Martijanec.
 10. Franjo Medarić: Izvještaj o sarajevskom atentatu i početak I svjetskog rata, Arhiv Osmogodišnje škole Martijanec
 11. Spomenice Opće pučke škole: Kuzminec, Ludbreg, Martijanec, Rasinja, Sv. Đurd
 12. Nikola Korin – Winter Marija: Razvitak zdravstva na području bivšeg kotara Ludbreg, Ludbreg 1984.
- Sjećanje očevidaca: Zore Weinrebe (Vajnrebe), Ljudevita Vrančića, Ivana Grabušnika, Nade Fotak i drugih mještana Ludbrega koji su bili na dočeku prvog vlaka